

(2 години)

**ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ
ГРИГОРІЯ МИХАЙЛОВИЧА КОСИНКИ
(1899-1934)**

Текст лекції

План

1. Трагічна доля новеліста. Формування світогляду.
2. Провідні теми прози. Неореалістичний стиль письменника.
3. Аналіз творів („На золотих богів”, „За земельку”).

Література

Основна:

1. Гуменна Д. Магія Косинчиного слова // Сучасність. – 1980. – Ч. 10 (238). – С. 9-22.
1. Коваленко Галина (Плужник). Остання зустріч з Григорієм Косинкою // Українська мова та література. – 2004. – № 25-28. – С. 26-38.
2. Косинка Г. Автобіографія // Вітчизна. – 1984. – № 8. – С. 134-138.
3. Мовчан Р. Майстерність Григорія Косинки // Українська література ХХ століття: Посібник для одинадцятикласників, студентів, учителів. – 1997. – С. 11-17.
4. Наєнко М. Григорій Косинка: Літературно-критичний нарис. – К.: Радянський письменник, 1989. – 172 с.
5. Наєнко М. „Трепетний, як життя”: (Штрихи до портрета Григорія Косинки) // Дивослово. – 2001. – № 6. – С. 26-29.
6. Слабошпицький Михайло. Косьмачка // Слабошпицький М. Поет із пекла (Тодось Осьмачка). – К.: Ярославів вал, 2003. – С. 61-87.
7. Штонь Г. З когорти майстрів // Косинка Г. Гармонія. Оповідання. Публіцистика. Спогади про Григорія Косинку. – К.: Дніпро, 1988. – С. 3-20.

Додаткова:

1. Осьмачка Т. Неоспівана пісня: спогади про письменника Григорія Косинку // Берегиня. – 2000. – № 1. – С. 62-70.

Григорій Косинка (справжнє прізвище Григорій Михайлович Стрілець) народився 29 листопада 1899 року в селі Щербанівці Обухівського району на Київщині в селянській родині. Нужденне життя рано привчило селянських дітей ставати до роботи.

Хлопець рано навчився читати. Як не тяжко було, та батько віддав сина до школи в сусіднє село Красне. Вчився старанно. 1913 року батько відвів до сусіднього села Трипілля у волость, де Григорій служив писарчуком до першої мобілізації року 1914. І саме велике бажання до науки і злидні спонукали п'ятнадцятирічного хлопця помандрувати до Києва. Там працював на різних роботах. У автобіографії він стверджує, що випадок у його житті грав завжди велику роль, більше того, він вірив, що чиясь незрима рука керує добрими й злими вчинками. Григорія взяли до земської управи писарчуком

ще й влаштували на вечірні курси до гімназії. Згодом він екстерном склав екзамени за шість класів.

Про перші революційні роки життя Косинки збереглися дуже скупи відомості. У біографічній довідці з Літературної хрестоматії „За 25 літ”, що впорядкована 1926 роком зазначено таке: „Служив у армії рядовим козаком, брав участь у боях... та ще по дурному сидів місяців зо три у тюрмі”. Знайти якимось документальне підтвердження цим словам поки що не вдалося. Залишається невідомим, де Г.Косинка служив рядовим козаком і брав участь у боях. Можна лише припустити, що йшлося про червоне козацтво, якщо взяти до уваги вірш „Крик боротьби”, видрукуваний у листопаді 1920 року в газеті „Більшовик”, де письменник закликав селян допомогти червоному козацтву.

Стосовно трьох місяців тюрми не можна робити навіть якісь припущення, тим більше, що в пізніших біографічних матеріалах цей факт не згадується. 1919 року письменник опинився у дуже скрутному становищі. Неможливість знайти посильну роботу в Києві, постійне недоїдання дедалі частіше наштотували на думку повернутися до рідної Щербанівки. Витривалість, успадкована від батька не дала цього зробити. Він почав активніше писати і потроху друкувати свої твори.

Незабаром у періодичних виданнях з'являються невеличкі нариси, ескізи, фейлетони. Перші твори („Уривок з щоденника”, „Малюнки життя”, „З робітничого життя”, „Лист з села”, „Маленький фейлетон”) за жанром наближаються або до нарису, або до памфлету. Друкувалися твори у київських газетах „Боротьба”, „Більшовик”. Весною 1919 року в газеті „Боротьба” виходить перше оповідання „На буряки”, яке вже є суто художньою новелою, підписане ім'ям Григорій Косинка. У цьому ж році в газеті „Більшовик” було надруковано ще кілька оповідань „В хаті Штурми”, „Сходка”, „Перед світом”, „На золотих богів”.

У 1920 році Г.Косинка опинився в Кам'янець-Подільському з думкою про еміграцію, але повернувся до Києва і став студентом з 1921 року КІНО (Київський інститут народної освіти, теперішній Університет ім. Тараса Шевченка). Це були часи прозріння і творчого зростання Г.Косинки. Водночас він став членом літературно-мистецької групи „Гроно”, до якої входили також письменники Д.Загул, Г.Шкурупій, П.Филипович.

Перша збірка творів під назвою **„На золотих богів”** вийшла у 1922 році, після розпаду групи. Збірка відразу є привернула увагу критиків і читачів, принесла справжнє визнання. У цей час Г.Косинка вже працював у газеті „Вісті Київського губревкому”, потім у журналах „Нова громада”, „Всесвіт”, диктором Республіканського радіо. Журналістська діяльність була своєрідним підготовчим етапом для нього як новеліста.

У 1924 році письменнику відмовили в публікації нової книги „Новели дезертира”. М.Хвильовий писав у листі до М.Зерова про цей факт як про кричуще порушення літературної етики. **Друга книжка** новел **„В житах”** (1926) увібрала окремі твори першої збірки, але більшість було написано протягом 1923-25 років. Яскраве втілення найхарактерніших рис творчості

знайшли у новій збірці „Політика” (1927). Після збірки „В житах” критики заговорили про Г.Косинку як про зрілого майстра.

Протягом 1929-1931 – редактор сценарного відділу Київської кінофабрики. Пізніше була праця на Харківській фабриці кінохроніки (редактор мови), редакторська й дикторська робота в Харківському й Київському радіокомітеті.

Страшні тридцять роки Г.Косинка продовжує творити (новела „Серце”, працював над новелою „Перевесла”, сліди якої загублено). 5 листопада 1934 року Г.Косинка був арештований, напередодні захисту диплома дружини і ув’язнений до Лук’янівської тюрми. Дружина розділила долю репресованого чоловіка: конфісковано майно, відібрали паспорт, викинули на вулицю. В грудні 1934 року Г.Косинку й ще 27 таких „терористів-білогвардійців” присудили до розстрілу. Реабілітовано було лише в 1957 році, посмертно.

Проза Г.Косинки має автобіографічне підґрунтя, а провідною темою стало життя села. Насенко М. зауважує, письменник побачив три драми: 1) найбіднішого селянства, яке не здобуло волі в результаті революційного перевороту і братовбивчої війни; 2) заблуканих героїв, котрі не визнають жодної офіційної влади; 3) носіїв комуністичної ідеї, фанатично відданих революції.

Новели раннього періоду творчості дають змогу простежити, як письменник долав початківський період й прилучався до традицій модерної новелістики саме стефанівського типу. Індивідуальний стиль письменника можна визначити як неореалістичний, т.б. такий, який несе в собі риси модерністських тенденцій, і зокрема імпресіонізму. У творчості Г.Косинки імпресіонізм проявлявся непослідовно. Він більше характерний для ранніх новел-шкіців („За земельку”, „Перед світом”, „Під брамою собору”, „Мент”, „Місячний сміх”) у пізніших переважає опис, розповідь, зображення – тобто, міцнішає реалістична манера образотворення. Але і в них імпресіоністичні враження не тільки не зникають, а допомагають втілити авторську ідею.

У пізніших новелах помітне захоплення автора: імпресіоністичною стилістикою (ліричні надсади, розірвані фрази, спроби ритмізувати прозовий твір – „Мент”, „Троєкутний бій”); зрідка продуктивним було звертання до „чистого” романтизму (принцип бінарного протиставлення зображеного, погляд на нього з висоти – „На золотих богів”); сліди символізму (недомовки й натяки, туга за втраченими ілюзіями, що спливають лише в снах – „Заквітчаний сон”); риси реалізму (розповіді про страдницьку долю народу, якого втягнуто у вир революції та громадянської війни, голод („В хаті Штурми”, „За земельку”, „На буряки” та ін.).

Про наявність імпресіоністичних тенденцій в індивідуальному стилі Г.Косинки свідчить: не описування чогось, а фіксація чуттєвого, настроєвого або смислового враження від чогось; розмонтованість сюжету на окремі часово-просторові фрагменти; фрагментарність самої оповіді; важливість у тексті кольорової гами як втілення зорових вражень; акцентуація на окремих художніх деталях. Звідси лаконізм зображення, повна відсутність тенденційності, прямого авторського втручання в текст; письменник уникає

розлогих експозиційних картин, а з перших же абзаців розкриває суть подій, їхнє внутрішнє напруження.

Новели Г.Косинки – це вихоплені невеличкі епізоди з життя села. Яскраві, промовисті, вагомі. Письменник уміє так будувати розповідь, що не тільки зримо бачиш, а й чуєш все, що відбувається довкола. Тут все живе, дихає, хвилюється, печалиться, радіє. У новелі „**На золотих богів**” чітко й лаконічно зображено гострий конфлікт із життя села часів громадянської війни. Точиться кривавий бій між медвинцями та „золотими богами” (так називали офіцерів добровольчої білогвардійської армії, які носили позолочені погони). Змодельовано зримо, епічно. На кількох сторінках – ціла панорама, де б’ється червона селянська воля, умирає на своїх осьмушках та обміжках, Але боронить тілами, кров’ю свої оселі од армії „золотих богів”.

Відважний сільський хлопець Сенька-кулиметник „летить сонячною курявою... і строчить умілою рукою по ворожих лавах. Ось пішли уже до бою з вилами, сокирами, а ворог – стіною-муром налягає, щоб розбити селянські ряди...” все прийшло в рух, ожило, все діє. Картина подається динамічно, через безліч деталей, вражень-спалахів, символічної кольорової гами.

Умовно твір можна поділити на дві частини. У першій відтворено сам бій, а в другій – село після відступу „золотих богів”. Селяни здобули перемогу, але ціною смерті Сеньки-кулеметника, Чубатенька, пожежа знищила сільські вулиці, а в огні загинули діти. Цю трагедію прозаїк зображує зсередини, очима сучасників: в диму, як чорні примари, мріють тополі, гаряча кров окропила білу гречку з медами, потолочену пшеницю.

Бій і затишся після нього Г.Косинка змальовує за принципом контрасту. Червоний колір, широка звукова гама (гуркіт артилерії, окремі людські вигуки, кулеметні черги) – це перша частина. Тиша і чорний колір, колір смерті, горя, трауру – друга. Моторошний спів „стерпної від горя й журби Сеньчиної матері, яка втратила чотирьох дітей – останній акорд новели, останній штрих до нечуваної трагедії народу.

Новела „**За земельку**” порушує тему землі. Для новели характерна довершена простота. Її початок уже налаштовує на тривожний лад алогічністю ситуації: на весіллі молода гірко плаче, бо дізналася про істинний мотив одруження, „на врем’я”, за земельку. Навіть природа стривожена таким нелюдським поворотом подій, вона передбачає майбутні сумні колізії: „Вечоріло. Над ставом вода парувала, сизо-жовтий туман жита криє, а болотяні міхи воду дмуть – лихо буде...”. Автор ще раз підкреслюють нетиповість, жорстокість весілля: „Лихо буде”, – бубонить бубон на весь куток та до скрипки прислухається. За земельку – долі не буде, – плаче-тужить скрипка з цимбалами і змішує цей плач з п’яними піснями весільними. Ключовими є тут фрази: „лихо буде”, „долі не буде”. Клен, бубон, скрипка, цимбали віщують горе нареченій, яка під час гуляння вже „вмерла, зотліла”.

У невеличкому за обсягом творі письменник за допомогою конкретних деталей змальовує трагедію молодої обдуреної дівчини, крах її сподівань на щасливе сімейне життя (наречена плаче-заливається, людей не бачить; мати

молодої задумалась, зажурилась; ласкавий молодий по-гадючому здавлює очі). Г.Косинка залишається вірним імпресіоністичній манері письма, із безлічі життєвих реалій вихоплює мить і пильно досліджує її у найдрібніших деталях. Акцентує увагу на втраті гуманістичних цінностей, християнських заповідей: „Сватаємо дівчат на врем'я, за земельку, плюємо дурням кислооким, що про гріх лементують...”.